

BİBLİYOGRAFYA :

Nerşahî, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmeccid Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî), Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 29; Râvendî, *Râhatü's-şudûr*, Tahran 1364, s. 177-178; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ*, V, 471; A. K. S. Lambton, "The Internal Structure of Saljuq Empire", *ChIr*, V, 226; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 32, 36, 342; Hasan-ı Enverî, *İşlâḥât-ı Dîvânî Devre-yi Gaznevî ve Selcûkî*, Tahran 2535 şş., s. 14, 213; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Ankara 1981, s. 220-223; Barthold, *Türkistan*, s. 104; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 407-408; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XII, 626.

AYDIN TANERİ

HÂNSÂRÎ, Muhammed Bâkır

(محمد باقر خوانساری)

Muhammed Bâkır b. Zeynâbîdîn b. Ca'fer el-Müsevî el-Hânsârî (ö. 1313/1895)

Ravzâtü'l-cennât
adlı eseriyle tanınan
Şîî âlimi.

22 Safer 1226'da (18 Mart 1811) Hânsâr'da doğdu. Bu sebeple Hânsârî diye anılmakla birlikte İsfahan'da oturmuş olduğu mahalleye nisbetle Çehârsûyî (Çehârsûki) diye de anılmıştır. Yetiştirdiği âlimlerle ün kazanmış bir aileye mensuptur. Arapça'yı ve ilk İslâmî bilgileri dedesi Ebû'l-Kâsım Ca'fer'den ve kendi ifadesine göre devrinin en meşhur âlimlerinden biri olan babasından öğrenmeye başladı. Dedesinin ölümünden sonra ailesiyle birlikte Hânsâr'dan göç ederek İsfahan'a yerleşti (1824). Burada Sadreddin el-Âmilî, Muhammed Takî er-Râzî, Muhammed Bâkır er-Reştî, Muhammed b. Ali en-Necefi, Seyyid Muhammed eş-Şehşehânî ve İbrâhim el-Kerbâsî gibi âlimlerin derslerine devam ederek icâzet aldı. Daha sonra Hz. Ali'nin kabrini ziyaret etmek ve yöredeki ilim meclislerinden faydalanmak üzere Necef'e gitti (1837). Necef'te Kâsım b. Muhammed en-Necefi, İbrâhim b. Muhammed el-Kazvînî, Muhammed İbrâhim el-Kerbâlânî'nin derslerine katıldı ve bu âlimlerden aldığı icâzetle ictihad edecek bir seviyeye ulaştı. Müctehid sıfatıyla döndüğü İsfahan'da cuma namazlarını kıldırarak görevlendirildikten sonra şöhreti ve itibarı arttı. Aralarında oğlu Mirza Mehdi el-Hânsârî, Şeyhüşşerîa Fethullah b. Muhammed Cevâd el-İsfahânî, Mirza Muhammed el-Hemedânî, Mirza Abdürrahim el-Kerbâsî ve Muhammed Kâzım Tabâtabâî'nin de bulunduğu pek çok öğ-

renci yetiştirdi. 8 Cemâziyelevvel 1313'te (27 Ekim 1895) İsfahan'da vefat eden Hânsârî vasiyeti üzerine buradaki Mes-cid-i Musallâ'da Âgâ Radî Tekkesi yanına defnedildi.

Eserleri. Biyografi, hadis, fıkıh, kelâm ve ahlâka dair irili ufaklı yirmiyi aşkın kitap telif eden Hânsârî'nin belli başlı eserleri şunlardır: 1. *Ravzâtü'l-cennât fî ahvâlil-'ulemâ' ve's-sâdât*. On yılı aşkın bir sürede hazırlanmış olan eser 1287'de (1870) tamamlanmıştır. Şîîler'in yanı sıra diğer mezheplere mensup âlimlerin biyografilerine de yer verilen ve 757 biyografi içeren eser kişi adlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş, her harf için ayrılan bölümde önce Şîî âlimleri, daha sonra da diğer âlimler ele alınmıştır. Kiapta yer verilen kişilerin yaşadıkları bölgelerin coğrafi özellikleri hakkında da bilgiler verilir. Eser öyle bir şöhret kazanmıştır ki daha sonra birçok müellif (meselâ bk. Tebrîzî, III, 366-367) Hânsârî'den "sâhib-i *Ravzâtü'l-cennât*" diye bahsettiği gibi Hânsârî'nin torunları esere nisbetle Ravzâtî nisbesiyle anılmıştır. Secili ifadeler ve edebî sanatlarla yer verilen eser, Tahran'da 1307 (1889) ve 1367 (1948, Seyyid Muhammed Ali Ravzâtî'nin hâşiyesi ile birlikte) yıllarında yapılan baskılarından sonra bazı fihrîst ve indekslerin eklenmesiyle sekiz cilt halinde yeniden yayımlanmıştır (Tahran-Kum 1390-1392). 2. *Ḳurretü'l-'ayn ve sûrürü'n-neş'eteyn* (İsfahan 1320). 3000 beyitlik Farsça bir akaid kitabıdır. 3. *Edebü'l-lisân*. 4. *Tesliyetü'l-aḥzân inde fakdi'l-aḥibbâ' ve'l-iḥvân* (son iki eser için bk. Brockelmann, II, 828). 5. *en-Nehriyye* (İsfahan 1377). 6. *Telviḥu'n-nûriyyât mine'l-kelâm fi tenkihi'z-zarûriyyât mine'l-İslâm*. Üstteki eserle birlikte yayımlanmıştır.

Müellifin bunlardan başka kaynaklar-da, Şehîd-i Evvel'in *Elfiyye'si* üzerine kalem aldığı *Aḥsenü'l-'atıyye fî şerhi'l-Elfiyye*, *Turafü'l-aḥbâr li-tuḥafî'l-aḥyâr*, *Risâle fî şerhi ḥadîsi Ḥammâd*, *Risâle fî düstûri'l-'amel li'l-mükellefîn*, *Risâle fî'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehy 'ani'l-münker*, *Risâle fî aḳsâmi'l-belâyâ*, *Risâle fî faẓli'l-cemâ'a*, *Urcûze fî uşûli'l-fıkh*, *Risâle fî'l-fıkh*, *Risâle fî'l-ḥums*, *Cevâhirü'l-âşâr ve cevâ'izü'l-ebrâr*, *Telḥîşu Mecmû'ati'l-Verrâm* gibi eser ve risâleleri de zikredilmektedir (Muhammed Bâkır Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, nâşirin mukaddimesi, I, dal-ḥâ).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Bâkır Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1390 şş., II, 105-110, ayrıca bk. Muhammed Takî el-Keşfî'nin mukaddimesi, I, dal-ḥâ; Browne, *LHP*, IV, 356-357, 448-449; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 828; *İzâhu'l-meknûn*, I, 33, 286; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 379; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, III, 366-367; Muhammed Ali, *Mekârimü'l-âşâr*, İsfahan 1351, III, 798-820; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâni'î's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 287; IX, 575; XI, 280; XV, 161; XVI, 266; XVII, 73; XXIII, 78; a.mlf., *Ṭabaḳâtü a'lâmi's-Şî'a*, Meşhed 1404, I, 211-212; A'yânü's-Şî'a, IX, 187; M. Rızâ el-Hakîmî, *Târîhu'l-'ulemâ' 'abre'l-uşûri'l-muḥtelife*, Beyrut 1403/1983, s. 98-99; Muhammed Hirzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl*, Kum 1984, III, 120; Ma'a'l-Mektebe, s. 99-100; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, III, 600-602; Abdül-Hadi Hairî, "*Kh'ansârî*", *EP*² (İng.), IV, 1027-1028.

AVNİ İLHAN

HÂNSÂRÎ, Muhammed Takî

(محمد تقی خوانساری)

Seyyid Muhammed Takî
b. Esedillâh b. Muhammed
el-Müsevî el-Hânsârî
(1888-1952)

Şîî âlimi ve müctehid.

Hânsâr'da doğdu. Çok sayıda âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra 1904'te Necef'e gitti. Burada kaldığı on yıllık süre içinde Ahund Molla diye bilinen Muhammed Kâzım-ı Horasânî, Muhammed Kâzım Yezdî, Şeyhüşşerîa Fethullah b. Muhammed Cevâd, Mirza Muhammed Hüseyin-i Nâinî, Âlî-i Koçânî ve Ziyâeddîn-i İrâkî gibi âlimlerin derslerine devam etti. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlılar tarafından yapılan cihad çağrısına Irak'taki Şîî otoritelerle birlikte olumlu cevap verdi ve İngilizler'le müttefiklerine karşı mukaddes cihad ilân edilmesinde büyük rol oynadı. Iraklı Şîî liderlerin sevk ve idare ettiği cihada iştirak ederek Mezopotamya savaşında yaralanan Hânsârî İngilizler tarafından Hindistan'a sürüldü. Dört yıl devam eden sürgün hayatından sonra memleketine döndü ve ardından Abdülkerîm Hâirî'nin ders halkasına katılmak için Erâk'e gitti. Hâirî, mahallî özellikler taşıyan ders halkasını genişletmek ve Havze-i İlmî'yi yeniden kurmak amacıyla 1922 yılında Erâk'ten ayrılıp Kum'a gittiği zaman da Hânsârî ondan ayrılmadı. Erâk ve Kum'daki ders halkalarında İslâmî konularda verdiği derslerle Havze'nin önemli âyetullahlarından biri olarak tanındı. İlmî, ahlâkî ve takvâsî ile büyük itibar kazanan Hânsârî, Abdül-

kerîm Hâîrî'nin 1937 yılında ölümünden sonra Hânsâr, Tahran ve Kum'da birçok kimse tarafından merci-i taklîd olarak kabul edildi. Seyyid Ali Hüccet ve Seyyid Sadreddin Sadr ile yaptıkları ortak çalışmalar sonunda Kum'daki medreselerde öğrenim gören talebe sayısında büyük bir artış oldu. Hânsârî, başta Âyetullah Bihiştî olmak üzere çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Ayrıca İran Şîası arasında uzun süreden beri terkedilen cuma namazlarının 1941 yılından itibaren yeniden kılınmasında önemli katkıları oldu.

Siyasî konularda da aktif olan Hânsârî, özellikle millî ve İslâmî meselelerde kararlı bir tavır ortaya koydu. 1947-1948 Fİlistinliler hareketini destekledi. 1952 yılında İran Parlamentosu'na Kum'dan girmek isteyen bir toprak ağasının meclise girmesi aleyhinde fetva verdi. Aynı yıl Muhammed Musaddık'ın İran petrollerini millileştirmesi kararını, halk üzerinde büyük bir tesir bırakan fetvası ile destekleyerek bu tür kararlara arka çıkmanın dinî bir görev olduğunu ilân etti.

Hânsârî yaptığı yağmur duaları ile de ün kazanmıştır. 1943 yılında Kum'da 20.000 kişinin iştirakiyle idare ettiği bir duanın ardından yağmur yağması onun kerâmetine hamledilmiştir.

Hayatının son yıllarında birçok hastalıktan mustarip olan Hânsârî Hemedan'da vefat etti. Cenazesi Kum'a nakledilerek hocası Hâîrî'nin yanına defnedildi.

Hânsârî'nin daha çok fıkıhla ilgili olan az sayıda eserlerinden *Müntehabü'l-aḥkâm* adlı kitabı ile Ahund Molla'nın *el-'Urvetü'l-vüşkâ* adlı eserine yazdığı *Hâşiye 'ale'l-'Urvetü'l-vüşkâ* basılmıştır (eserleri için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, I, 246).

BİBLİYOGRAFYA :

Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Şîa*, Meşhed 1404, I, 246-247; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IX, 127; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Haven - London 1985, s. 247; Abdülhadi Hairî, "*Khânsârî*", *EP* (İng.), IV, 1028.

AVNİ İLHAN

HÂNSEVÎ (الهانسوی)

Cemâlüddin Ahmed
b. Muhammed b. Muzafer
en-Nu'mânî el-Hânsevî
(ö. 659/1260-61)

Çiştîyye tarikatına mensup
Hintli mutasavvıf.

580 (1184-85) yılında Hindistan'ın Pencap bölgesindeki Hânsî şehrinde doğdu. Soyu Ebû Hanîfe'ye kadar uzanır. Hayatı hakkındaki bilgiler menkıbelerle karışiktır. Çok iyi Arapça bilenlerin tayin edildiği hatiplik görevinde bulunduğu göre iyi bir öğrenim görmüş olmalıdır. Hânsevî, bu görevi sırasında Çiştî şeyhlerinden Ferîdüddin Mes'ûd Genc-i Şeker'e intisap etti. Şeyhinin isteği üzerine resmî görevinden ayrılarak onun önde gelen mürid ve halifelerinden biri oldu. Hilâfet alıp memleketi Hânsî'ye döndükten sonra Ecûdhen şehrinde ikamet eden şeyhini birkaç defa ziyaret etti. Sağlığının bozulması üzerine de kendisinden haber almak için bir hizmetçisini ona göndermeye başladı. Resmî görevini bıraktıktan sonra sıkıntı ve zorluklarla dolu bir hayat süren Hânsevî, yanında bir müddet kalan Nizâmeddin Evliyâ'dan durumunu şeyhine anlatmasını istemiş, şeyhi de kendisine bu yola girenlerin başına bu gibi hallerin gelebileceğini bildirmişti. Hânsevî şeyhinden beş yıl önce Hânsî'de vefat etti. 1406 yılında kendisi ve üç müridinin kabirleri üzerine bir türbe inşa edildi.

Eserleri. Âlim ve şair bir sûfî olan Hânsevî'nin çeşitli eserleri olduğu bilinmekteyse de bunlardan ancak ikisi günümüze ulaşmıştır. 1. *Dîvân*. Çiştîyye tarikatına mensup bir sûfî tarafından yazılan ilk manzum eser olan bu Farsça divan iki bölümden meydana gelmekte olup birinci bölümü gazelleri, ikinci bölümü rubâî ve kıtaları ihtiva etmektedir. VII. (XIII.) yüzyılın başlarında Kuzey Hindistan'da bulunan dinî ve siyasî kurumlarla halkın inanç

ve davranışları hakkında bilgi vermesi açısından da önemli olan eser Pîrcî Refîud-din tarafından neşredilmiştir (Delhi 1889). K. V. Zetterstéen, Hânsevî'nin bazı şiirlerini İngilizce'ye tercüme ederek yayımlamıştır ("Selections from the Divan of Jamāluddīn Ahmad Hansawī", *Islamic Research Association Miscellany*, I [1948], s. 165-182). 2. *Mülhemât* (Alwar 1306; Delhi 1308). Hikemî ve tasavvufî mesellerden meydana gelen, bilhassa zâhid ile ârif arasındaki farkları ortaya koyan Arapça bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mirhord, *Siyerü'l-evliyâ* (trc. İcâzülhak Kud-dûsî), Lahor 1992, s. 311-317; Abdülhak Dihle-vî, *Aḥbârü'l-aḥyâr* (trc. Subhân Mahmûd - Muhammed Fâzıl), Delhi 1994, s. 151-153; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhethü'l-havâṭir*, I, 93; İcâzülhak Kud-dûsî, *Tezkire-i Şüfiyâ-i Pencâb*, Karaçi 1962, s. 513-517; K. A. Nizami, *Some Aspects of Religion and Politics in India*, Delhi 1974, s. 169, 192-193, 269; a.mlf., *The Life and Times of Shaikh Farid-ud-din Ganj-i Shakar*, Delhi 1987, s. 68-70; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, I, 127-129; Rahman Ali, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Hind*, Karaçi, ts. (Matbaat-ı Pâkistân), s. 150-151; S. A. A. Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1986, I, 153-154; I. H. Siddiqu, "The Early Chishti Dargahs", *Muslim Shrines in India* (ed. C. W. Troll), New Delhi 1989, s. 17-18; J. Burton-Page, "Hansawi", *EP* (İng.), III, 167.

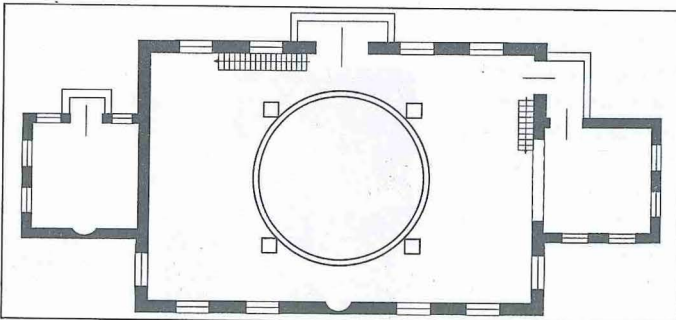
RIZA KURTULUŞ

HANYA MEVLEVÎHÂNESİ

1880-1924 yılları arasında
Hanya'da faaliyet gösteren
mevlevîhâne.

Girit'in Hanya sancağında 1880 yılında Kara Abdal Süleyman Şemsî Dede tarafından kurulmuş olup Mevlevîliğin Ege adaları ve Mora yarımadasına yayılışı kadar bölgede gelişen siyasî olaylar açısından da önem taşımaktadır.

1828'de Konya'da dünyaya gelen Süleyman Şemsî Dede, on beş yaşında iken Şems-i Tebrîzî Dergâhı türbedarı Seyyid Emîrşah Kaygusuz Abdal Dede'ye intisap etti. Mevlânâ Dergâhı'nda çile çıkarıp hilâfetnâme aldıktan sonra Sultan Dîvânî Dergâhı'na hizmet ve ilim tahsili için Afyonkarahisar'a giderek dört yıl burada kaldı. Daha sonra Bursa ve İstanbul'daki ziyaretgâhları dolaştı. Aydın Güzelhisar Mevlevîhânesi şeyhi Horasânî Ali Dede'nin vefatı üzerine 1870 yılında bu dergâhın şeyhliğine tayin edildi. Bu görevde iken Hanya'daki Mevlevî muhiblerinin ısrarlı davetleri üzerine Hanya'ya gitti (1872). Geniş bir arazi üzerinde ve zengin vakıf-

Hanya
Mevlevîhânesi'nin
plan krokisi